

---

## ЛІНГВОСОФІЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ В НАУКОВИХ КООРДИНАТАХ СУЧАСНОЇ ІНТЕГРАТИВНОЇ СТИЛІСТИКИ

---

Голікова Н. С.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-704-8-16>

### ВСТУП

Студіювання художнього тексту в різних парадигмах сучасної лінгвоукраїністики – це проблема, що впродовж останніх десятиліть не втрачає актуальності. Її своєрідно вирішують у межах традиційних і новітніх мовознавчих галузей. Нині мова письменників належить до найважливіших об'єктів для вивчення в лінгвостилістиці. Застосовуючи нові методи аналізу художнього тексту, тим самим представники науки розроблюють новаторські підходи до авторської візії мовних явищ, що дає змогу внаочнити різнотипні інновації митців у національній лінгвокультурі, виявити характер функціонування художньо-естетичної стильової норми української мови в XX – на початку XXI ст.<sup>1</sup>

У контексті багатоаспектної інтерпретації поняття художнього тексту, зафіксованої в дослідженнях багатьох сучасних науковців, праці лінгвостилістів привертають увагу практично-часовою панорамністю й масштабністю, постійним зверненням до важливих розроблень в інших науках, неодмінним опертям на лінгвотеоретичні основи та на загальнокатегорійний інструментарій гуманітаристики.

У статті «Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження» (2005) С. Я. Єрмоленко, провідний фахівець у галузі сучасної стилістики та культури мови, обґрунтувала й запрограмувала ті завдання, що їх найближчим часом мають виконувати мовознавці, які студіюють мову художніх творів українських письменників. Визначаючи основні напрями історичного поступу науки, у своїх працях вона окреслила їх як шлях від стилістики практичної до теоретичної, від рівневої стилістики

---

<sup>1</sup> Голікова Н. С. Художній текст в оновленій системі координат сучасної лінгвостилістики. *The XXX International Scientific and Practical Conference «Modernity and current problems of society regarding the development of science», July 31 – August 02, 2023. Graz, Austria, 2023. P. 135–138.*

до інтегративної, зауважила, що всебічне вивчення художнього тексту в межах лінгвостилістичного дослідницького поля передбачає урахування новітніх тенденцій розвитку галузі під час аналізу його складників<sup>2</sup>. На думку дослідниці, сучасна наука «забезпечує багатовекторне дослідження взаємодії мови і культури, мови й мислення, свідомості, і в цьому її антропоцентрична, гуманістична сутність. Розвиток лінгвостилістики, ґрунтований на її внутрішньомовних, структурних зв'язках, зокрема з історією і теорією української літературної мови, з усіма галузями традиційного українського мовознавства, виявляє тенденції інтеграції лінгвостилістичних досліджень у широке коло української гуманітарної культури»<sup>3</sup>.

Отже, саме інтегративний підхід до вивчення функціонально важливих складників художнього тексту – *стилістем* (лінгвоодиниць, що, функціонуючи в художніх творах, окрім номінативних, мають стилістичні значення, репрезентовані нашаруванням додаткових смислів і зумовлені індивідуальною мовотворчістю письменників<sup>4</sup>) передбачає залучення не лише стилістичного, а й прагматичного, когнітивного, інтертекстуального тощо аналізу. Такий підхід до розгляду функціонально-стилістичного навантаження релевантних складників авторського ідіостилію в комунікативно-прагматичній сфері спілкування письменника з численними адресатами допомагає виявити їхню роль у формуванні індивідуально-мовної картини світу (ІМКС) митців, яку пізнають і декодують читачі-реципієнти<sup>5</sup>.

Мета пропонованої наукової розвідки – визначити основні напрями формування та розвитку інтегративної лінгвостилістики, обґрунтувати поняття «лінгвософія художнього тексту», окреслити методи його дослідження.

## **1. Становлення інтегративної лінгвостилістики: досвід і перспективи**

Одна з найактуальніших проблем сучасної лінгвоукраїністики – це всебічне дослідження української літературної мови як динамічного явища,

<sup>2</sup> Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 112–113.

<sup>3</sup> Єрмоленко С. Я. З історії української стилістики: від стилістики мовних засобів до інтегративної стилістики. *Українська мова*. 2019. № 1. С. 15.

<sup>4</sup> Голікова Н. С. Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до концепту. Дніпро: Акцент ПП, 2018. С. 22.

<sup>5</sup> Голікова Н. С. Художній дискурс П. Загребельного в парадигмі інтегративної лінгвостилістики. *New horizons of philological science: Collective monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2021. P. 64.

що є найактивнішою формою спілкування в будь-якій сфері суспільного життя. Представники наукової галузі впродовж кінця ХХ – першої чверті ХХІ ст. підбили підсумки щодо актуальності та методологічно-змістової специфіки мовознавчих напрямів попередніх століть, визначили перспективи подальшого розвитку багатьох лінгвістичних дисциплін на якісно новому науково-пізнавальному рівні з урахуванням тих чи тих внутрішньо- та зовнішньомовних чинників.

Останнім часом у мовознавстві стрімко збільшується кількість праць, присвячених ролі української мови у формуванні культурно-семіотичного компонента суспільної свідомості, що зближує між собою лінгвістичні науки. Інтереси дослідників «змістилися зі структурного опису мови на дослідження історичного контексту, в якому мова розвивається та функціонує»<sup>6</sup>. Не випадково в сучасній лінгвоукраїністиці визначальне місце належить людському простору. На думку Ф. С. Бацевича, його конституують індивіди, які, спілкуючись між собою, виконують відповідні комунікативні, соціальні, міжособистісні, ідеологічні, психологічні ролі<sup>7</sup>.

Вплив суспільно-глобалізаційних чинників, що протягом кінця ХХ – початку ХХІ ст. позначилися на цивілізаційному розвитку в усьому світі, соціальні зрушення, які відбулися в Україні після розпаду радянського союзу на початку 90-х років минулого століття, й особливо теперішня війна з імперською росією дуже відчутні не лише в різних суспільних сферах країни, а й у житті української мови – чи не найважливішого складника української ідентичності. А отже, відчутно трансформується й українське мовознавство – наука, яка нині у своєму поступові відбиває основні тенденції щодо перебудови громадянського суспільства, яке гуртується в надскладних умовах війни, щоб подолати й перемогти ворога, закріпити непохитні устої народовладдя на рідній землі<sup>8</sup>.

Сучасна лінгвоукраїністика розвивається в тісному зв'язку всіх її підрозділів, демонструючи активну інтеграцію багатьох із них на основі спільного об'єкта дослідження – української мови як основного засобу спілкування та консолідації різних верств суспільства, як унікальної, історично сформованої системи лінгвальних знаків, що генерує етнокультурні цінності й національну пам'ять. Попри те що кожна мовознавча галузь має свій предмет студіювання, усе помітнішими постають

<sup>6</sup> Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : монографія. Київ : Паливода А. В., 2010. С. 9.

<sup>7</sup> Бацевич Ф. С. Філософсько-методологічні засади сучасної лінгвістики: спроба обґрунтування. *Мовознавство*. 2006. № 6. С. 35.

<sup>8</sup> Голікова Н. С. Соціомовні чинники формування сучасної інтегративної лінгвістики. *The XXIX International Scientific and Practical Conference «The role of society in the development of scientific ideas»*, July 24–26, 2023. Prague, Czech Republic, 2023. P. 116.

спільні сегменти в межах дослідницьких полів тих чи тих наук. Яскравим прикладом щодо цього може слугувати сучасна когнітивна лінгвістика, зокрема когнітивна поетика, представники якої (О. П. Воробйова, Л. І. Белехова, С. А. Жаботинська, О. М. Кагановська, В. Г. Ніконова, І. С. Шевченко та ін.) на теренах української науки розроблюють теоретичні основи концептуального аналізу мови художньої літератури. Результатом їхніх зусиль і наукових пошуків постали лінгвокогнітивні категорії, що дають змогу інтегрувати письмennyцьку мову та різні види мистецтва. Про це, зокрема, засвідчує один з основних напрямів розвитку української когнітивної лінгвістики – «Інтермедіальність на перетині наукових парадигм», яку з погляду ретроспективи і сучасності розглядали науковці на міжнародній конференції (травень, 2021)<sup>9</sup>.

Відомо, що наприкінці II тис у мовознавстві неабиякої сили набрали інтеграційні процеси, унаслідок чого відбулася переорієнтація основних інтересів науки – від вивчення системних ознак і властивостей мови до активного студіювання різних аспектів її функціонування. Саме тому сучасна лінгвоукраїністика стрімко розвивається під гаслом антропоцентризму, протиставленого системоцентризму, а більшість дослідників розглядає українську мову в широкому контексті людського буття, у тісному зв'язку зі свідомістю та мисленням особистості, її духовним світом. У такий спосіб мовознавство знову «прихиляється» до філософії, у лоні якої воно народилося і від якої відділилося в кінці XVIII – на початку XIX ст. Щодо «міграційних» процесів у межах наукових координат не лише лінгвістики, а й гуманітаристики загалом своєрідно висловлюється нідерландський дослідник Ренс Бод у книжці про історію гуманітарних наук, яку він назвав «Забуті науки»<sup>10</sup>. У пошуках методичних принципів та емпіричних моделей створення такої всеосяжної історії науковець нагадує, що в давнину різниці між *гуманітарними* (мовознавство, музикознавство, літературознавство, історія, філологія, мистецтвознавство і театрознавство) та *природничими* науками не було. Незалежно від того, хотів хтось відгадати таємниці розуму чи таємниці природи, – усе втілювалося у складники однієї інтелектуальної діяльності. Наприклад, Піфагор досліджував як музику, природу, так і математику. Такі світила наукової революції, як Галілей, Кеплер, Ньютон, вивчали як філологію, так і природу<sup>11</sup>. Принагідно

<sup>9</sup> Інтермедіальність на перетині наукових парадигм: ретроспектива і сучасність : матеріали III Міжнародної наукової конференції УАКЛіП/КНЛУ, м. Київ, 20–21 травня 2021 р. / відп. ред. О. П. Воробйова. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2021. 81 с.

<sup>10</sup> Бод Ренс. Забуті науки. Історія гуманітарних наук / пер. з нід. Я. Довгополого. Київ : Вид-во Жупанського, 2016. 376 с.

<sup>11</sup> Там само. С. 11.

зауважимо, що в недалекому минулому талановиті, освічені українці так само нерідко поєднували різновекторні форми й напрями діяльності у своєму житті. Зокрема, Петро Гулак-Артемівський, відомий український письменник, перекладач, педагог I половини XIX ст., із 1817 р. працюючи в Харківському університеті, викладав польську мову, історію, географію, статистику.

Отже, гуманітаристика загалом і лінгвістика зокрема в усі часи й нині засвідчують дію непорушних філософських законів щодо циклічності свого розвитку в межах лояльно стійких наукових парадигм, які, поступово змінюючись, зберігають свою первинність та надійне підґрунтя. Гуманітарні науки завжди були об'єднані ідеєю пізнати дух природи і людини. Тому й сьогодні дослідницьке поле гуманітаристики та її складників формує антропоцентризм, однією з основних ознак якого є інтегративність наукових ідей, виплечаних у межах історично й методологічно зближених наук.

На нашу думку, у сучасній лінгвоукраїністиці найвищий рівень інтегративності демонструє лінгвостилістика, що із середини XX ст. в історії свого формування та розвитку поступово рухалася «від стилістики мовних засобів до інтегративної стилістики»<sup>12</sup>.

Лінгвостилістика ніколи не була ізольованою від інших галузей мовознавства. Із часу свого формування (20-ті роки XX ст.) вона тісно пов'язана з низкою дисциплін і, як це нерідко трапляється в науці, має з ними спільний об'єкт дослідження – українську мову як функціонально-семантичну систему, але предмет вивчення в лінгвостилістики завжди був і є свій – це різні стилі (функціональні, експресивні, індивідуальні) української літературної мови та їхні складники. Усебічне студіювання поняття «стиль» нині передбачає урахування новітніх тенденцій розвитку як самої стилістики, так і інших лінгвістичних галузей, що нерідко сходяться у єдиному – текстологічному – дослідницькому полі.

В українській лінгвостилістиці традиційним об'єктом для вивчення постає мова художнього тексту. Якщо раніше основним завданням рівневої, а згодом і функціональної стилістики був аналіз виразально-зображальних засобів як структурно-семантичних одиниць, то в сучасній інтегративній науці стилістично марковані складники творів багатьох письменників розглядають у контексті таких питань, як «мова і культура», «мова і людина», «мова і ситуація спілкування»<sup>13</sup>, що дає

<sup>12</sup> Єрмоленко С. Я. З історії української стилістики: від стилістики мовних засобів до інтегративної стилістики. Українська мова. 2019. № 1. С. 3.

<sup>13</sup> Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. Мовознавство. 2005. № 3–4. С. 115.

змогу синтезувати багатогранний мовний світ митців, спираючись не лише на внутрішньомовні, а й на екстралінгвальні чинники. Саме тому мовно-виражальні засоби письменницьких ідіолектів варто вивчати в тісному взаємозв'язку мовознавчих галузей тексто-, дискурсо- та антропоцентричного спрямування, залучаючи до аналізу стилістичний, прагматичний, когнітивний, культурологічний, етнологічний, інтертекстуальний та інші аспекти.

Усебічне вивчення мовотворчості українських поетів, прозаїків, драматургів сьогодні є одним з актуальних завдань інтегративної лінгвостилістики, що, спираючись на ті чи ті методики та прийоми аналізу художнього твору, студіює філософські глибини індивідуально-авторського слова, його релевантно-стилістичні ознаки, моделює ймовірні рефлексії маркувально-текстових лінгвоодиниць у свідомості реципієнтів-читачів. Взаємодіючи з лінгвокультурологією, етнолінгвістикою, когнітивною лінгвістикою, лінгвопрагматикою, комунікативною лінгвістикою, соціолінгвістикою тощо, інтегративна лінгвостилістика помітно розширює парадигму своїх досліджень, піддаючи ретельному науковому розгляду або перегляду все нові об'єкти зі сфери художньої літератури.

Інтегративного науково-теоретичного обґрунтування й надалі потребують численні мовні одиниці – стилістичні, що, функціонуючи в художніх творах, окрім номінативних, нерідко набувають нових – стилістичних, логічних, символічних, прагматичних тощо – семантичних відтінків, зумовлених індивідуально-авторською манерою охудожнення дійсності. Спираючись на досвід сучасних мовознавців, які, досліджуючи мову художньої прози, поезії, драматургії багатьох українських письменників, у межах сучасної лінгвостилістики формують теоретичні основи інтегративного аналізу, до релевантних стилістичних уналежнюємо, зокрема, *індивідуалізми (потенціоналізми, okazіоналізми, okazіональні антропоніми, okazіональні сполучення слів, okazіональні фразеологізми), прагмеми, інтертекстеми, фольклоризми, концептеми* та ін., що виявляють високий ступінь стилістичного, семантичного, прагматичного та когнітивно-культурологічного потенціалу в емоційно-оцінній площині мовотворчості митців, в інтерсеміотичній системі й концептосфері їхніх художніх творів<sup>14</sup>.

Наведені терміни (назви розгалуженої системи стилістичних), якими оперує наука, наводять на думку, що сучасна інтегративна лінгвостилістика нерідко слугує ніби «парасолькою» для інших мовознавчих галузей, об'єднуючи їх

<sup>14</sup> Голікова Н. С. Художній дискурс П. А. Загребельного: лінгвокогнітивний і прагматистилістичний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2019. С. 22.

під час комплексного аналізу тих чи тих лінгвоодиниць, які увиразнюють художній текст. За нашими спостереженнями, у письменницькому творі реципієнтів-читачів найчастіше цікавлять ті його мовні складники, що впливають на їхню свідомість, емоції, настрій, оцінки тощо. Наприклад, у досить структурно розбудованому лінійному контексті з роману «Європа 45» П. Загребельного *Вже з одних лише чобіт можна було знати про характер їхніх власників. Той, що в червоних, мабуть, високий, вайлуватий, ледачий, байдужий, похмурий і неговіркий. А той, у чорних, – меткий, веселий дженджик і балакун, любить попоїсти, випити, любить дівчат...*<sup>15</sup> зафіксовано два ряди функціонально зближених слововживань. Кваліфікуючи їх із погляду стилістики, не дуже важливо враховувати, що в синтаксичній конструкції вони відіграють роль однорідних членів речення і що з позиції лексикології їх можна розглядати як контекстуальні, ситуативно зближені лексеми-синоніми. Сприймаємо такий фрагмент лінійного контексту як ампліфікаційний ряд – нанизування функціонально однорідних текстових одиниць, тож у зв'язку з установленою стилістемою розшифруємо індивідуально-авторські інтенції щодо її наповнення, передусім спираючись на концептуально-наукову парадигму сучасної лінгвопрагматики, оскільки категорії інтенціональності, емпатії – це предмет дослідження саме цієї галузі антропоцентричного спрямування.

Інтегративна лінгвостилістика, із 90-х років XX ст. розвиваючись як окремий напрям дослідження переважно художніх текстів, набула значного теоретико-практичного досвіду і нині має неабиякі здобутки. Своєрідний підсумок найважливіших досягнень у галузі викладено в колективній статті провідних фахівців-стилістів С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, Т. А. Коць, Г. М. Сюти, А. Ю. Ганжі, що опублікована в журналі «Українська мова» 2021 р.<sup>16</sup> У цій праці йдеться не лише про виконані дослідження, що стимулювали формування інтегративної лінгвостилістики та довели її спроможність, а й про подальші «перспективи розвитку української академічної лінгвостилістики в контексті інструментарію сучасної гуманітаристики. Виокремлено інтердисциплінарні аспекти функціонально-стильових та жанрово-стилістичних досліджень: лінгвокультурологія, лінгвофольклористика, лінгвософія, лінгвоперсонологія, лінгвоконфліктологія, дискурсологія, медіастилістика, юридична лінгвістика, психолінгвістика, етнолінгвістика, лінгвістична експертиза. Наголошено на важливості розвитку цифрових методів опрацювання текстів української літературної мови, на потребі

<sup>15</sup> Загребельний П. А. Європа 45: Роман. Харків : Фоліо, 2003. С. 45.

<sup>16</sup> Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Коць Т. А., Сюта Г. М., Ганжа А. Ю. Сучасна українська академічна лінгвістика: стратегії інтегративного розвитку. *Українська мова*. 2021. № 4. С. 3–23.

створення лексикографічних джерел стилістичного термінознавства, на розширенні аспектів стилістичної лексикографії<sup>17</sup>.

Отже, подальше розроблення теоретичних і практичних основ інтегративної лінгвостилістики – це один із найважливіших напрямів розвою сучасної вітчизняної науки. Його формування спричинене потребами, продиктованими історією та сьогоденням українського суспільства, що прагне до глибокого пізнання витоків рідної мови, до її збереження та зміцнення як націє- та державотворчого чинника в Україні.

## 2. Лінгвософія художнього тексту vs інтегративна стилістика

В умовах воєнного сьогодення інтегративна лінгвостилістика стрімко розширює дослідницьке поле, долучаючи до кола актуальних проблем вивчення й інших стилів та дискурсів сучасної української літературної мови: публіцистичного, наукового, сакрального, розмовного. Шляхи вирішення таких нагальних питань науковці обговорювали під час пленарного засідання та панельних дискусій на міжнародній конференції «Інтегративна лінгвостилістика: пізнання мови в часі» (грудень, 2022). Про масштабність і глибинність наукових пошуків багатьох мовознавців – учасників лінгвостилістичного зібрання засвідчують напрями його роботи: «Сучасний мовопростір у фокусі лінгвософії», «Інтегративна лінгвостилістика в інтегративних зв'язках», «Медіадискурс: в об'єктиві час – текст – людина», «Лінгвософія війни і людини в актуальних текстах», «Трансформування стилів і жанрів української літературної мови», «Домінанта авторської модальності в українських текстах», «Модифікація методик і прийомів лінгвостилістичного аналізу».

Із-поміж актуальних питань, що концентрують увагу представників сучасної інтегративної лінгвостилістики, варто виділити поняття «лінгвософія», надзвичайно важливе для лінгвокультурологічного, етнолінгвістичного, лінгвокогнітивного, прагматистичного, рецептивно-інтерпретаційного та інших аспектів аналізу художнього тексту. Сам термін *лінгвософія тексту* зусібіч обґрунтовано й докладно прокоментовано в колективній монографії «Лінгвософія українських текстів початку XXI століття»<sup>18</sup>, що засвідчує вагомі здобутки її авторів у царині стилістики й водночас проспектує низку нагальних питань для майбутніх наукових досліджень. У цій праці *лінгвософія тексту* є не лише ключовою спеціалізованою назвою, а й визначальним поняттям для

<sup>17</sup> Ермоленко С. Я., Бибик С. П., Коць Т. А., Сютя Г. М., Ганжа А. Ю. Сучасна українська академічна лінгвістика: стратегії інтегративного розвитку. *Українська мова*. 2021. № 4. С. 4.

<sup>18</sup> Лінгвософія українських текстів XXI століття : колективна монографія / С. Я. Ермоленко та ін. Київ, 2023. 516 с.

інтегративної лінгвостилістики, що дає змогу об'єднати методи різних гуманітарних галузей для вивчення як художніх, так і публіцистичних, масмедійних текстів та кінотекстів.

На думку розробників теоретичних основ інтегративної лінгвостилістики як одного з найперспективніших напрямів розвитку сучасної науки, лінгвософія, тобто «мудрість мови», становить її надійну методологію. С. Я. Єрмоленко зауважує, що в проєкції на мовне життя українського суспільства виокремлення лінгвософського аспекту «допомагає оцінити концептуально-знаковий рівень текстів національної культури»<sup>19</sup>, серед яких важливу роль відіграють тексти художньої літератури.

Саме слово *лінгвософія* в інтегративній лінгвостилістиці не випадкове, упродовж двох останніх десятиліть ХХІ ст. воно, без сумніву, на вістрі часу. Згадаймо схожі – усталені або зовсім нові – терміни на зразок *теософія*, *антропософія*, *історіософія*, а також *націєсофія*, *етнософія*, що трапляються в описово-дослідницьких текстах різних гуманітарних галузей. У нашій науці *лінгвософію* нерідко співвідносять із низкою інших близькозначних релевантних термінів, зокрема: *філософія мови*, *національно-мовна картина світу*, *лінгвокультурний універсум*, які дають змогу апелювати до філософії, когнітології, концептології, культурології – тих гуманітарних дисциплін, важливим об'єктом студіювання яких є мова.

У колективній монографії «Лінгвософія українських текстів початку ХХІ століття», як і в багатьох інших одноосібних працях представників сучасної інтегративної лінгвостилістики, найчастіше актуалізовано поняття «лінгвософія поетичного (художнього) слова». Зокрема, цій проблемі присвятили свої дослідження такі мовознавці, як С. Я. Єрмоленко<sup>20</sup>, С. П. Бибик<sup>21</sup>, Н. С. Голікова<sup>22</sup> та ін.

Вивчення індивідуально-авторських особливостей лінгвософії тих чи тих письменників передбачає опертя ще й на такі ключові поняття, як «індивідуально-мовна картина світу», «лінгвокогнітивний простір», «лінгво- або інтерсеміотичний простір авторської мовотворчості» тощо, через призму яких дослідники розглядають своєрідність мовомислення

<sup>19</sup> Там само. С. 12.

<sup>20</sup> Єрмоленко С. Лінгвостилістична рецепція роману-колажу Д. Кешелі «Родаки». *Культура слова*. 2020. Вип. 90. С. 7–17.

<sup>21</sup> Бибик С. Лінгвософія «рабства – свободи» у драмі Лесі Українки «В катакомбах». *Культура слова*. 2020. Вип. 93. С. 48–62.

<sup>22</sup> Голікова Н. Феномен «культура мови» в лінгвософії Павла Загребельного. *Ukrainian sense / Український смисл : науковий збірник / ред. І. С. Попова*. Дніпро : Ліра, 2024. С. 16–26 ; Голікова Н. Феномен «народна пісня» в лінгвософії Павла Загребельного. *Культура слова*. 2024. Вип. 100. С. 34–46.

митців, їхню здатність заглибитися в духовну культуру та історію українського народу, у символічно-знаковові таїни його мови.

Попри неабияку увагу лінгвістів до мовотворчості багатьох письменників, маємо зауважити, що художні тексти як класиків української літератури, так і сучасних митців потрібно всеохопно студіювати в межах інтегративної лінгвостилістики. На нашу думку, мовне багатство поезії, прози, драматургії ще повністю не охоплене й не осягнене науковцями як щодо розмаїття оригінальних виражально-зображальних засобів, так і щодо ідіостилістичних лінгвософських глибин та своєрідного новаторства авторів мистецьких творів у царині художньо-реалістичної інтерпретації національно-мовної картини світу українців. Культурогенні складники мови мистецьких текстів, що досі залишаються поза фокусом лінгвістичних мікроскопів, – це ті образно-асоціативні таїни різножанрових художніх творів, які вже розшифровують і будуть ближчим часом по-своєму розкодовувати наступні покоління дослідників за допомогою тих чи тих методик інтегративно-наукового аналізу, розроблених у межах мовознавчих галузей антропоцентричного спрямування.

Уважаємо, що важливою сферою у вираженні художніх творів є сукупність мовно-семіотичних засобів – носіїв лінгвокультурної інформації. Досліджуючи такі лінгвокультурні форми духовності людини, як фольклор та художня література, С. Я. Єрмоленко вводить у сферу мовно-стилістичного аналізу поняття *«мовно-естетичні знаки культури»*, репрезентантами яких із-поміж фольклоризмів найчастіше є приказки, прислів'я, фразеологізми. Дослідниця наголошує, що «поняття знака характерне і для мови, і для культури, тобто для духовної діяльності людини. Мовець реагує на пізнання й оцінку навколишньої дійсності, використовуючи відповідні одиниці мовного коду. Цим одиницям властива інформаційна спадковість (історична наступність). Невіддільним компонентом їхньої семантики виступає оцінний компонент, що обтяжений знаннями про естетичні цінності національної культури»<sup>23</sup>. Носіями таких знань найчастіше є письменники, які, маючи надто розвинене асоціативно-образне мислення, тонко відчують рівень семантичної глибини та діапазон аксіологічних конотацій у структурі внутрішніх форм етнолінгвальних компонентів.

Більшість письменників у своїй мовотворчості спирається на фольклорну спадщину українського народу: фразеологізми, паремії, народні казки, народні пісні тощо, а також на лінгвокультурний універсум. Утім, питома

<sup>23</sup> Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури : монографія. Київ : Інститут української мови НАН України, 2009. С. 7.

вага як етномовних, так і лінгвокультурних знаків в авторських текстах неоднакова. У вертикальному контексті мовотворчості тих чи тих митців простежується своєрідний «набір» мовно-виражальних засобів, серед яких найпродуктивніші фольклоризми. Наприклад, в інтелектуальній художній прозі таких письменників-ерудитів, прозаїків-філософів, як Валер'ян Підмогильний, Павло Загребельний, Валерій Шевчук та ін., етномовні знаки належать до найактивніших стилістем, що по-особливому ущільнюють письменницькі художні тексти, зокрема: *Оповідання Стефана Радченка, письменника, що подавав собі великі надії, а ще більші на себе покладав, теж, на думку його автора, мусило прикрасити десь сторінки журналу, і то якнайшвидше*<sup>24</sup>; – *Бо якби не баба, то була б дівкою, а коли б не пліш, то й голо б не було. А нам треба врожай. І не простий, а високий. І не високий, а рекордний...*<sup>25</sup>; – *Ну що? – спитала поблажливо. – Наговорила тобі баба сім мішків вовни? – Гадаєш, то сім мішків вовни? – Ну, може, п'ять, засміялася Галя. – Хіба ти ще цього не збагнув?*<sup>26</sup>. У наведених лінійних контекстах із романів «Місто» В. Підмогильного, «Левине серце» П. Загребельного, «Дім на горі» В. Шевчука виділені трансформовані фольклоризми, відіграючи характеризувально-ігрову роль, постають важливою ознакою лінгвософського мовомислення письменників, у своїй творчості взорованих на культурно-історичні надбання українського народу.

За нашими спостереженнями, і кількісно, і функціонально мовно-естетичні знаки такого зразка переважають у мові художньої прози П. Загребельного. У лінійні контексти літературних творів письменника вписано немало *фольклоризмів*, які є втіленням народної мудрості, опертої на вікові традиції ментально-етнічного світосприймання, характерного для українців. Такі етнолінгвальні елементи, що мають денотативно-конотативний та асоціативно-символічний зміст, здавна слугували важливим засобом кодування дійсності. Загалом зберігаючи їхню глибинну народно-філософську сутність, прозаїк нерідко додає до семантики тих чи тих фольклоризмів нових аксіологічних відтінків, по-своєму розшифровуючи й трансформуючи внутрішню форму мовних одиниць, які є наслідком колективної словотворчості.

В ідіолекті П. Загребельного статусу стилістем набувають численні смислово значущі етномовні знаки, що з погляду рівневої лінгвістики належать до різноструктурних угруповань. Найпродуктивнішими з-поміж

<sup>24</sup> Підмогильний В. Місто: Роман, оповідання. Київ : Молодь, 1989. С. 61.

<sup>25</sup> Загребельний П. А. Вигнання з раю. Романи. Київ : Рад. письменник, 1986. С. 153.

<sup>26</sup> Шевчук В. Дім на горі. Роман. Видання четверте. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. С. 199.

них постають три підтипи фольклоризмів: *фразеологізми, паремії, народні пісні*, останні з яких найбільшою мірою оприявнюють ознаки часу і простору, філософію буття українського народу віддавна й до сьогодні.

Народні пісні, що мають колективного творця слів і музики, належать до найпоширенішого типу фольклорного мистецтва. Вони чи не найглибше відбивають історію, духовне багатство етноспільноти, характер нації, її менталітет, усі явні та приховані тони й півтони, породжувані «струнами» народної душі. Функціонування уривків із народних пісень є передусім художньо-стильовою нормою для прозових творів, у розлогі контексти яких вони легко вписуються, додаючи до їхньої сутності численні смислові відтінки, закріплені асоціативно-історичною пам'яттю колективного генія.

Лінгвоодиночці, що апелюють до протоджерельної народно-пісенної творчості, є однією з традиційних стильових норм класичної української літератури. Жанрове розмаїття, загальний обсяг інтертекстем-фольклоризмів, їхній широкий семантико-аксіологійний діапазон у художніх текстах П. Загребельного засвідчує, що народні пісні не лише визначають своєрідну грань індивідуально-авторського ідіолекту, а й детермінують високо експресивний мовостиль письменника на рівні найкращих зразків літературного та лінгвокультурного універсуму. У своїй мовотворчості прозаїк ніби звиряє істинність власних образно-літературних наративів із безцінним фольклорним матеріалом, у якому в оригінально-поетичній формі метафоризовано історію народу, про понад тисячолітнє життя якого на рідній землі – усі його твори.

У вертикальному контексті мовотворчості П. Загребельного зафіксовано численні пісні-фольклоризми. А втім, поняття «народна пісня» як феноменальне, сакральне явище української культури асоційоване саме з *історичними піснями*, текстові репрезентанти яких набувають ознак стилістем у низці творів письменника. Вивчати їх у межах інтегративної лінгвостилістики – це одне з назрілих завдань сучасної науки, істотні зміни дослідницьких парадигм якої дають змогу побачити відомі явища, характерні для української етнокультури, у новому світлі та якомога глибше й точніше обґрунтувати їхню сутність. Тому вважаємо, що долучення лінгвософського, етнолінгвістичного, культурологічного, інтертекстуального тощо аспектів до мовно-стилістичного аналізу маркувальних засобів, показових для прозових текстів П. Загребельного, є особливо доречним.

Наприклад, мові роману «Я, Богдан», написаному в епічній ретроспективно-проспективній формі монологу-сповіді гетьмана Богдана Хмельницького, загальний масив фрагментів з історичних

пісень становить понад сімдесят текстових ілюстрацій<sup>27</sup>. Художній текст ущільнюють різножанрові народно-пісенні твори, зокрема: давні обрядові пісні – колядки (*Шумить-гуде, дібровою йде, / Пчолонька-мати пчолоньку веде. / Пчолоньки мої, дітоньки мої, / Ой де ж ми будем присаду мати, / Рої роїти і меду носити?*<sup>28</sup>; лірницькі пісні (*В сумних співах сліпих лірників на розпутьях обезлюднених: Чому ж так нема, як було давно? / Ой дай Боже. / Святим Миколом пива не варять, / Святим Різдвам служби не служать, / Святим Водохрещам свічі не сучать. / Ой бо вже давно, як правди нема*<sup>29</sup>; кобзарські пісні (*В той час була честь і слава! / Військова справа / Сама себе на сміх не давала. / Неприятеля під ноги топтала. Страшний сміх кобзарський*<sup>30</sup>; козацькі жартівливі пісні (*Ой на нашій на вулиці, / Ой на нашій кручі / Вигравали чорти куці, / Із вулиці йдучи. / А на нашій на вулиці, / Ой на нашій рівній / Вигравали козаченьки / Вороними кіньми...*<sup>31</sup>; пісні про кохання (*В райськiм горiдi росла лелiя. А хто садив? Панна Марiя. Як садила, так садила, лелiя сi розцвiла... Гай-гай... Всi люди були молодими, та не всi вмиють зберегти молодiсть душi*<sup>32</sup> та багато інших.

Загалом народні пісні формують важливий сегмент пісенної культури, оприявнений у мові історичних романів П. Загребельного. Репрезентуючи найвиразніші ознаки письменницького мовостилію, вони відбивають непохитні основи індивідуально-авторської лінгвософії щодо української автентики та її ролі в подальшому національному поступові. На нашу думку, проблемі функціонування стилістем такого зразка у творах прозаїка має бути присвячене окреме наукове дослідження, оскільки мовно-пісенне багатство художньої прози митця досі потребує всеохопного осягнення в сучасній лінгвоукраїністиці.

Інтегративно-рецептивний підхід до виявлення, моделювання та семантико-сміслового декодування всіх складників інтерсеміотичного простору в художньому тексті передбачає долучення до цієї системи не лише *рекурсивних*, а й *прокурсивних* мовно-естетичних знаків, серед яких – індивідуально-авторські мудрослів'я, що мають перспективу фігурувати в інших текстах як інтертексти.

<sup>27</sup> Голікова Н. Феномен «народна пісня» в лінгвософії Павла Загребельного. *Культура слова*. 2024. Вип. 100. С. 39.

<sup>28</sup> Загребельний П. А. Я, Богдан. Харків : Фоліо, 2008. С. 326.

<sup>29</sup> Там само. С. 23.

<sup>30</sup> Там само. С. 602.

<sup>31</sup> Там само. С. 358.

<sup>32</sup> Там само. С. 50.

Наприклад, численні *афоризми*, або *сентенції* (стислі висловлення узагальнено-повчального змісту), *логоепістери*, або *крилаті слова* (авторські влучні висловлення, у яких сконденсовано злободенну інформацію про реалії та події), та *філософські роздуми* (наративні контексти, що спонукають до розлогого філософствування на різні теми) становлять найвиразніший текстовий сегмент індивідуально-авторської лінгвософії П. Загребельного<sup>33</sup>. Вони мають значний вплив на формування культурно-семіотичного компонента суспільної свідомості. Такі письменницькі мудрослів'я, як: *Мабуть, невикінчених справ гине з людьми більше, ніж маємо довершених*<sup>34</sup>; *...книги можуть бути знищені лише разом з усіма людьми, а це – неможливо*<sup>35</sup>; *Історія неспроможна перелічити страждання окремих людей, бо перед нею – нещастя цілих народів*<sup>36</sup>; *...веселих правителів любить народ, але не історія*<sup>37</sup>; *Хто починає з втрати незалежності суджень, кінчає втратою сил душевних*<sup>38</sup>; *...час – єдина річ, зникнення якої люди не зауважують, легковажно забуваючи, що час втрачений – непоправний і непоновний*<sup>39</sup>; *...людина не може йти до великого, нехтуючи малим*...<sup>40</sup>; *Неминуче по святках мають настати будні, бо навіть найвищі особистості на цій землі покликані не до відбування урочистостей, а до сповнення обов'язків*<sup>41</sup> та багато інших авторських крилатих слів стосуються важливих питань, у всі часи актуальних для суспільства, тому неодмінно мають перспективу трансформуватися в інтертекстеми, які цитуватимуть майбутні покоління українців – шанувальників художнього слова письменника-філософа. Мудрослів'я П. Загребельного, сконцентровані навколо понять «слово», «мова», кваліфікуємо як узагальнені висловлення філософського змісту, що в художніх творах прозаїка виконують основну – культуротвірну – функцію.

Отже, розгалужена система найрізноманітніших мовно-естетичних знаків національної культури, що фігурують у художніх творах письменників, становить важливий сегмент загального лінгвокогнітивного простору української літератури, що істотно розширює інтерсеміотичне

<sup>33</sup> Голікова Н. С. Мудрослів'я Павла Загребельного: словник. Дніпро : Ліра, 2019. С. 4–5.

<sup>34</sup> Загребельний П. А. Диво: Роман. Харків : Фоліо, 2006. С. 437.

<sup>35</sup> Там само. С. 422.

<sup>36</sup> Загребельний П. А. Твори в двох томах. Том другий. Смерть у Києві. Первоміст: романи. Київ : Дніпро, 1984. С. 387.

<sup>37</sup> Там само. С. 142.

<sup>38</sup> Там само. С. 134.

<sup>39</sup> Там само. С. 297.

<sup>40</sup> Там само. С. 517.

<sup>41</sup> Загребельний П. А. Євпраксія: Роман. Харків : Фоліо, 2002. С. 318.

поле лінгвокультурного універсуму. На нашу думку, у подальшому цій проблемі має бути присвячено низку спеціальних інтегративно-стилістичних досліджень у зв'язку з домінантним поняттям «лінгвософія художнього тексту».

### 3. Інноваційні методи аналізу художнього тексту в інтегративній стилістиці

Загальна науково-теоретична парадигма лінгвістичного аналізу мови літературних творів постійно збагачується новими методами й методиками дослідження стилістично значущих складників художнього тексту. У сучасному українському мовознавстві досі актуальною є проблема маркування релевантних текстових лінгвоодиноць, а також визначення (або уточнення) їхніх ідентифікаційно-типологічних ознак щодо загальномовної системи, стилю та ідіостилу.

Докладне вивчення індивідуально-авторських таїн, закладених у художньому тексті, потребує узагальнень щодо результатів письменницької мовотворчості у зв'язку з історичною пам'яттю українського народу, а також декодування глибинних смислів стилістем – репрезентантів національно-культурних цінностей. Наприклад, комплексне студіювання функціонально-стилістичних особливостей лексеми *пісня*, одного з ключових слів в ідіолекті Лесі Українки, передбачає залучення низки наукових методів, розроблених у межах лексичної семантики, лінгвостилістики та лінгвокультурології. Осмислюючи релевантні ознаки досліджуваного слова, доходимо висновку, що в поетичному дискурсі Лесі Українки його семантико-смыслову еволюцію можна змодельовати в такий спосіб: *лексема* → *стилістема* → *лінгвокультурема*<sup>42</sup>.

Первинне лексичне значення «словесно-музичний твір, призначений для співу» слово *пісня* має, зокрема, у контексті *Вітер сумно зітхав у саду. / Ти співав, я мовчазна сиділа, / Пісня в серці у мене бриніла; / Вітер сумно зітхав у саду...*<sup>43</sup>. У поетичній мовотворчості Лесі Українки лексема *пісня* нерідко постає як стилістема. Це буває тоді, коли на узвичаєну лексичну семантику слова нашаровуються контекстуально зумовлені – okazіональні – значення, наприклад: *Невже отсих гір золота верховина / Для тебе сумна, мов тюремна стіна? / Замовни ж ти, пісне моя лебедина, / Бо хутко порветься остання струна!*<sup>44</sup>. У проілюстрованому контексті

<sup>42</sup> Голікова Н. Лінгвокультурема «пісня» в поетичному дискурсі Лесі Українки. *Культура слова*. 2020. Вип. 93. С. 79.

<sup>43</sup> Українка Леся. Твори : у 2-х т. Т. 1: Поетичні твори; Драматичні твори. Київ : Наукова думка, 1986. С. 85.

<sup>44</sup> Там само. С. 127.

з поезії «Зимова ніч на чужині» відбито загальномовне символічно-сміслове навантаження фразеологізму *лебедина пісня*, що означає «чий-небудь останній, передсмертний твір або останній вияв таланту, діяльності». Ознак лінгвокультуреми лексема *пісня* набуває тоді, коли в її загальній семантиці органічно поєднуються мовні (лексико-стилістичні) та позамовні (культурні) значеннєві компоненти. У такому разі ключове слово відбиває або характер етномовних знаків народнописанного всесвіту, або слововживання *пісня* концентрує афористично-змістову сутність авторських мудрослів'їв, які становлять смислово значущий сегмент лінгвокультурного універсуму<sup>45</sup>, наприклад: *Інші будуть **співці** по мені, / Інші будуть луnати **пісні**, / Вільні, гучні, одважні та горді / Поєднуються в ясній акорді / І полинуть у ті небеса, / Де сіяє одвічна краса, / Там на їх обізветься луною / **Пісня** та, що не згине зо мною*<sup>46</sup>; *Так! я буду крізь сльози сміятись, / Серед лиха співати **пісні**, / Без надії таки сподіватись, / Буду жити! – Геть думи сумні!*<sup>47</sup> та ін.

Отже, усебічне студіювання ключового слова *пісня*, що пронизує вертикальний контекст поетичного доробку Лесі Українки, у межах інтегративної лінгвостилістики потребує застосування низки науково-дослідницьких методів, апробованих у лексикології, лінгвостилістиці, когнітивній лінгвістиці, лінгвокультурології.

Інтегративно-стилістичний підхід до вивчення мистецької мовотворчості вбачаємо у застосуванні низки методів і методик, що насамперед репрезентують взаємодію гуманітарних наук, які нині розвиваються під гаслом антропоцентризму, зокрема: *метод лінгвостилістичного аналізу, метод компонентного аналізу, дистрибутивний метод, дискурс-аналіз, контекстуально-інтерпретаційний метод, метод текстової ідентифікації інтертекstem, метод семантико-асоціативного поля, метод маркування художнього простору* тощо.

Інтегративний аналіз корпусу стилістем, що маркують мистецькі художні тексти, з'ясування їхньої структурно-типологічної та контекстуально-функціональної специфіки як репрезентантів низки мовностилістичних, лінгвопрагматичних, філософських, лінгвокогнітивних, лінгвокультурних категорій є нагальною потребою в сучасній мовознавчій науці. А отже, усебічне вивчення художнього тексту передбачає залучення різних аспектів аналізу, а також тих чи тих дослідницьких методик, процедур і технологій,

<sup>45</sup> Голікова Н. Лінгвокультурема «пісня» в поетичному дискурсі Лесі Українки. *Культура слова*. 2020. Вип. 93. С. 84.

<sup>46</sup> Українка Леся. Твори : у 2-х т. Т. 1: Поетичні твори; Драматичні твори. Київ : Наукова думка, 1986. С. 139–140.

<sup>47</sup> Там само. С. 40.

що дають змогу виявити його специфічні ознаки у зв'язку з узагальненими стилевими ознаками художнього тексту та своєрідністю індивідуально-авторських стилів письменників-класиків і сучасних митців, мовотворчість яких лише частково досліджена в межах таких лінгвістичних галузей, як: функціональна стилістика, лінгвотекстологія, лінгвістика тексту тощо.

Перераховані вище й інші наукові методи, застосовувані в сучасних лінгвостилістичних дослідженнях, дають змогу інтегрувати художній текст у загальне дослідницьке поле гуманітаристики. Вибір конкретних методів стилістичного опису текстового матеріалу зумовлений метою конкретної роботи, її завданнями та об'єктом студіювання. Останнім часом у працях науковців, які вивчають мову художніх текстів тих чи тих письменників, із певною метою актуалізовано низку інноваційних чи по-новому інтерпретованих методів, нещодавно розроблених в лінгвостилістиці або запозичених з інших галузей антропоцентричного спрямування і по-своєму витлумачених щодо визначеного об'єкта студіювання, зокрема:

- *метод інтегративного аналізу* – для комплексного дослідження сукупності різноструктурних стилістем;

- *метод лінгвостилістичного аналізу*, що дає змогу з'ясувати стилістичні функції індивідуалізмів та виявити їхню специфіку у вертикальному контексті авторської мовотворчості;

- *метод компонентного аналізу*, який застосовують під час ідентифікації лексичних значень багатьох лексем, що в лінійних контекстах зазнали трансформації внутрішньої форми або розширили свою семантичну структуру;

- *дистрибутивний метод*, доцільний для характеристики сполучуваності контекстуальних лінгвоодиниць – антонімів, синонімів тощо;

- *дискурс-аналіз* – метод лінгвопрагматичного походження, що його використовують для виявлення прагматичного потенціалу стилістем, їхньої здатності впливати на адресата;

- *контекстуально-інтерпретаційний* (або *рецептивно-інтерпретаційний*) *метод* – для виокремлення ймовірних читацьких стратегій рецепції художнього тексту та його складників;

- *метод текстової ідентифікації інтертекстем*, застосовуваний для фіксації «чужих» слів у художніх текстах;

- *метод семантико-асоціативного поля*, розроблений у межах когнітивної лінгвістики для вивчення когнітивної структури концептів;

- *метод маркування художнього простору*, який використовують для визначення типів лінгвостилістичного опису урбаністичного простору, охоруженого у письменницьких текстах, тощо.

Загалом будь-який художній текст оприявнює низку індивідуально-стилістичних письменницьких рис, які потрібно розглядати в різних площинах мовознавчого аналізу. Як надскладне структурно-семантичне й комунікативно-когнітивне утворення він є втіленням вербального повідомлення, що передає предметно-логічну, естетичну, образну, емоційну й оцінну інформацію, цілісно об'єднану в ідейно-художньому змісті тих чи тих текстів української літератури. На нашу думку, для типологічно-структурного опису складників художнього тексту варто залучити, крім традиційного – *лінгвостилістичного* аспекту, низку інших важливих науково-дослідницьких парадигм, зокрема *лінгвопрагматичний* аналіз, оскільки художній дискурс – це діалогічна, світоглядна, смислова, семіотична взаємодія автора та численних реципієнтів, останні з яких мають змогу оцінювати результат авторської мовотворчості<sup>48</sup>.

Отже, на загальному індивідуально-авторському мовно-стилістичному тлі художнього тексту завжди виразно проступають його емоційно-оцінні компоненти, що становлять особливу лінгвопрагматичну систему текстово-дискурсивних маркерів. Якщо специфічною рисою сучасної інтегративної лінгвостилістики є функціональний підхід до вивчення мовних одиниць, які формують художній текст, а також усебічне дослідження індивідуально-авторської словотворчості з урахуванням як інтра-, так і екстралінгвальних – психологічних, етичних, соціально зумовлених тощо – особливостей мовомислення письменника, що сприяє пізнанню загальних законів художньої творчості та своєрідності ідіолекту того чи того митця, то *функціональна лінгвопрагматика* має конкретніше завдання – вивчати усвідомлюваний, мотивований і продуманий вибір чітко оформлених мовних структурно-семантичних одиниць: слів, висловів і синтаксичних конструкцій.

Уважаємо, що лінгвопрагматика, спираючись на традиційні галузі лінгвоукраїністики, зокрема на лексикологію, граматику, синтаксис, стилістику, досі формує власний об'єкт і предмет дослідження, удосконалює й розроблює специфічні методи та методики студіювання фактичного матеріалу. Для всеохопного опису мовно-аксіологічних засобів художнього тексту в межах науки нерідко застосовують такі методи лінгвопрагматичного аналізу, як *дискурс-аналіз*, *контекстуально-інтерпретаційний метод*, *метод текстової ідентифікації* різних маркувальних текстових одиниць, зокрема *інтертекstem* і *фольклоризмів*,

<sup>48</sup> Голікова Н. С. Художній дискурс П. А. Загребельного: лінгвокогнітивний і прагматилістичний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2019. С. 41.

для фіксації та виявлення прагматичної спроможності багатьох «чужих» слів у художніх текстах та ін.

Зокрема, основні методи інтегративно-прагматистичного аналізу різнотипних мовних репрезентантів явищ антонімії та синонімії, що пронизують лексико-семантичну систему сучасної української літературної мови й водночас становлять своєрідний каркас для конструювання багатьох тропеїчно-риторичних мовних засобів, успішно застосовано в наших попередніх дослідженнях, основною джерельною базою для яких слугували прозові художні твори П. Загребельного<sup>49</sup>. Доведено, що близькозначні слова в мові белетристики прозаїка найчастіше формують стилістичні фігури – *ампліфікації* та *градації*, що неодмінно привертають увагу адресатів, викликаючи у їхній свідомості низку індивідуально-прагматичних асоціацій та оцінок щодо цілісних контекстуально-синтагматичних поєднань на зразок: *Я (Богдан) блукав по світах, сидів аж у королівському кабінеті, відправляв уряд писаря військового, бачив гніви, незгоди; властолюбства, роздвоєння, заздроці, ворожнечі, чвари з кровопролиттям та інші, подібні до сих, злопригоди й непотребства, і щодалі з скорботою сердечною впевнювався, що навіки порушено на землі зв'язок часів і зв'язок доль людських, життя і смерті людської*<sup>50</sup>. Нагромадження синонімів *гніви, незгоди, властолюбства, роздвоєння, заздроці, ворожнечі, чвари, злопригоди, непотребства*, що є узуальними та okazіональними за походженням, у філософському за змістом і структурно розгалуженому лінійному контексті з роману «Я, Богдан» П. Загребельного розшифровуємо як авторський намір привернути увагу до негативних суспільних явищ, що були характерні для панівної польської влади у часи Богдана Хмельницького і з якими важко було миритися козакам.

Основні теоретичні положення, сформовані в межах лінгвопрагматичного напрямку, що актуалізує вивчення взаємодії комунікантів у процесі спілкування, певною мірою вдається застосувати, аналізуючи «поведінку» персонажів художніх творів, представлену найчастіше в діалогах або в авторських характеристиках героїв тих чи тих творів. Наприклад, у лінійному контексті з роману «Роксолана» П. Загребельного зафіксовано один із виявів мовно-комунікативної девіації, спричиненої порушенням

<sup>49</sup> Голікова Н. Лінгвопрагматика мовостилю Павла Загребельного. *Культура слова*. 2015. Вип. 82. С. 71–77 ; Голікова Н. С. Прагматичний компонент у структурі контекстуальних синонімів (на матеріалі роману «Зло» П. Загребельного). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 42–45 ; Голікова Н. С. Прагматика мовностилістичних засобів у романі «Зло» П. Загребельного. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького національного університету*. 2014. Вип. 11. С. 164–172 ; Голікова Н. С. Семантичні та прагматичні маркери контекстуальних антонімів у художньо-літературному дискурсі. *Питання з лексикології і граматики української мови*. 2014. Вип. 15. С. 177–185.

<sup>50</sup> Загребельний П. А. Я, Богдан. Харків : Фоліо, 2008. С. 103.

семантико-прагматичної стратегії щодо формування своєрідного «комунікативного паспорта людини»<sup>51</sup> – портретної характеристики персонажа, репрезентованої ампліфікаційним рядом контекстуальних синонімів: *...молодий шах-заде нікого не хотів бачити, нічого не пам'ятав, забував, що він султанський син, взагалі був непам'яттю, небуттям, димом, імлою, примарністю*<sup>52</sup>. У рецепції читачів «комунікативний шум» можуть створювати слововживання *непам'ять* і *небуття*, у будові яких заперечний префікс *не-* «перекреслює» наявність фактів – важливих атрибутів життя будь-якої людини, номінованих цими словами, і в такий спосіб семантично зближує їх із лексемами *дим*, *імла*, *примарність*, що мають у структурі своїх значень спільні диференційні семи «газоподібність», «нечіткість», «уявність», а також суб'єктивно породжувані прагматичні смисли на зразок «несправжність», «імовірність існування» тощо.

Загальний огляд праць, виконаних у межах лінгвостилістики впродовж першої чверті ХХІ ст., засвідчує, що застосування *інтегративного методу* в цій науці дає змогу успішно поєднати стилістичні, семантичні, лінгвопрагматичні, соціолінгвістичні, культурологічні, лінгвокогнітивні тощо методи та прийоми дослідження різних художніх текстів. Теоретичне обґрунтування мовних «каналів» взаємодії комунікантів – автора тексту й читача, який має декодувати індивідуально-авторські інтенції, переконує, що під час розшифрування дещо прихованих семантико-асоціативних зв'язків між мовно-виражальними текстовими компонентами текстів важливими постають і ті чи ті технології їх дослідження.

Отже, у сучасній лінгвостилістиці проблема розроблення й упровадження інтегративно-мовних методик аналізу стилів і жанрів залишається однією з найактуальніших. Уважаємо, що надалі у цій науці перспективним може бути як формування її нових підрозділів з опертям на науково-методологічні основи таких наукових галузей, як: комунікативна лінгвістика, лінгвопрагматика, когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія, етнолінгвістика, соціолінгвістика, теорія інтертекстуальності тощо, так і залучення об'ємного фактичного матеріалу з художніх творів письменників-класиків і сучасних митців, із текстів інших функціональних стилів, що загалом недостатньо досліджені в межах сучасної лінгвостилістики.

<sup>51</sup> Голікова Н. С. Мовно-комунікативні девіації в українському соціокультурному просторі. *Український смисл* : збірник наукових праць. Дніпропетровськ : ДНУ, 2014. С. 17.

<sup>52</sup> Загребельний П. А. Роксолана: історичний роман. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. С. 630.

## ВИСНОВКИ

Сучасна лінгвостилістика є однією з пріоритетних галузей українського мовознавства, що протягом останніх десятиліть стрімко розвивається в антропо- та дискурсоцентричному напрямках. Актуалізуючи низку проблем, суголосних із загальними тенденціями розвитку лінгвоукраїністики кінця XX – першої чверті XXI ст., наука визначає нові, нетривіальні завдання щодо поглибленого аналізу найрізноманітніших об'єктів свого дослідження. Зокрема, у постійній опції лінгвостилістів – художній текст, студіювання якого сьогодні потребує розроблення оригінальних наукових методів і методик та мовно-практичних технологій для всебічного вивчення релевантних складників письменницьких творів.

Актуальним питанням, яке концентрує увагу представників сучасної інтегративної лінгвостилістики, є витлумачення й усебічний аналіз ключового поняття «лінгвософія художнього тексту», що стосується низки дисциплін антропоцентричного спрямування, зокрема когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, етнолінгвістики, лінгвопрагматики тощо. Представники сучасної лінгвостилістики витлумачують лінгвософію як «мудрість мови» та кваліфікують її як теоретико-практичну основу методології сучасної інтегративної стилістики. Поняття «лінгвософія художнього тексту» науковці переважно розглядають на рівні мовно-естетичних знаків української культури, що найактивніше репрезентують його в художніх текстах багатьох письменників.

Подальші розроблення теоретичних і практичних основ інтегративної лінгвостилістики – це один із найважливіших напрямів розвою сучасної вітчизняної науки. Його формування спричинене потребами, продиктованими історією та сьогоденням українського суспільства, що прагне до глибокого пізнання витоків рідної мови, до її збереження та зміцнення як нації- та державотворчого чинника в Україні.

## АНОТАЦІЯ

Основна проблема дослідження – це історіографічний опис процесу становлення інтегративної лінгвостилістики, що в українському мовознавстві кінця XX – першої чверті XXI ст. є пріоритетним напрямом розвитку не лише самої стилістики, а й загалом українського мовознавства. Наголошено, що основним об'єктом її вивчення постає художній текст, усебічний аналіз якого потребує постійного звернення до важливих розроблень в інших науках, неодмінним опертям на лінгвотеоретичні основи та на загально-категорійний інструментарій гуманітаристики. Обґрунтовано поняття «лінгвософія художнього тексту», що становить надійну методологію під час вивчення широкого

спектру стилістем, які маркують ідіолекти письменників, відбиваючи філософські глибини їхньої мовотворчості. Зроблено огляд інноваційних методів дослідження функціонально важливих складників тих чи тих художніх текстів – мовно-естетичних знаків національної культури. Висновковано, що сучасна інтегративна лінгвістика має розширювати власне дослідницьке поле, долучаючи до студіювання культурогенні художні тексти як класиків української літератури, так і твори сучасних поетів, прозаїків, драматургів.

### Література

1. Бацевич Ф. С. Філософсько-метологічні засади сучасної лінгвістики: спроба обґрунтування. *Мовознавство*. 2006. № 6. С. 33–40.
2. Бирик С. Лінгвософія «рабства – свободи» у драмі Лесі Українки «В катакомбах». *Культура слова*. 2020. Вип. 93. С. 48–62.
3. Бод Ренс. Забуті науки. Історія гуманітарних наук / пер. з нід. Я. Довгополого. Київ : Вид-во Жупанського, 2016. 376 с.
4. Голікова Н. Лінгвокультурема «пісня» в поетичному дискурсі Лесі Українки. *Культура слова*. 2020. Вип. 93. С. 77–87.
5. Голікова Н. Лінгвопрагматика мовостилію Павла Загребельного. *Культура слова*. 2015. Вип. 82. С. 71–77.
6. Голікова Н. С. Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до концепту : монографія. Дніпро : Акцент ПП, 2018. 432 с.
7. Голікова Н. С. Мовно-комунікативні девіації в українському соціокультурному просторі. *Український смисл* : збірник наукових праць. Дніпропетровськ : ДНУ, 2014. С. 15–27.
8. Голікова Н. С. Мудрослів'я Павла Загребельного: словник. Дніпро : Ліра, 2019. 180 с.
9. Голікова Н. С. Прагматика мовностилістичних засобів у романі «Зло» П. Загребельного. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького національного університету*. 2014. Вип. 11. С. 164–172.
10. Голікова Н. С. Прагматичний компонент у структурі контекстуальних синонімів (на матеріалі роману «Зло» П. Загребельного). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 42–45.
11. Голікова Н. С. Семантичні та прагматичні маркери контекстуальних антонімів у художньо-літературному дискурсі. *Питання з лексикології і граматики української мови*. 2014. Вип. 15. С. 177–185.
12. Голікова Н. С. Соціомовні чинники формування сучасної інтегративної лінгвістики. *The XXIX International Scientific and Practical Conference «The role of society in the development of scientific ideas»*, July 24–26, 2023. Prague, Czech Republic, 2023. P. 116–119.

13. Голікова Н. Феномен «культура мови» в лінгвософії Павла Загребельного. *Ukrainian sense / Український смисл* : науковий збірник / ред. І. С. Попова. Дніпро : Ліра, 2024. С. 16–26.
14. Голікова Н. Феномен «народна пісня» в лінгвософії Павла Загребельного. *Культура слова*. 2024. Вип. 100. С. 34–46.
15. Голікова Н. С. Художній дискурс П. Загребельного в парадигмі інтегративної лінгвостилістики. *New horizons of philological science: Collective monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. Р. 55–83.
16. Голікова Н. С. Художній дискурс П. А. Загребельного: лінгвокогнітивний і прагматистичний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2019. 530 с.
17. Голікова Н. С. Художній текст в оновленій системі координат сучасної лінгвостилістики. *The XXX International Scientific and Practical Conference «Modernity and current problems of society regarding the development of science», July 31 – August 02, 2023*. Graz, Austria, 2023. Р. 135–138.
18. Єрмоленко С. Я. З історії української стилістики: від стилістики мовних засобів до інтегративної стилістики. *Українська мова*. 2019. № 1. С. 3–15.
19. Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 112–125.
20. Єрмоленко С. Лінгвостилістична рецепція роману-колажу Д. Кешелі «Родаки». *Культура слова*. 2020. Вип. 90. С. 7–17.
21. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Коць Т. А., Сютя Г. М., Ганжа А. Ю. Сучасна українська академічна лінгвістика: стратегії інтегративного розвитку. *Українська мова*. 2021. № 4. С. 3–23.
22. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури : монографія. Київ : Інститут української мови НАН України, 2009. 352 с.
23. Загребельний П. А. Вигнання з раю: Романи. Київ : Рад. письменник, 1986. 456 с.
24. Загребельний П. А. Диво: Роман. Харків : Фоліо, 2006. 638 с.
25. Загребельний П. А. Євпраксія: Роман. Харків : Фоліо, 2002. 382 с.
26. Загребельний П. А. Європа 45: Роман. Харків : Фоліо, 2003. 605 с.
27. Загребельний П. А. Роксолана: історичний роман. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. 800 с.
28. Загребельний П. А. Твори в двох томах. Том другий. Смерть у Києві. Першодрук: романи. Київ : Дніпро, 1984. 664 с.
29. Загребельний П. А. Я, Богдан. Харків : Фоліо, 2008. 672 с.
30. Інтермедіальність на перетині наукових парадигм: ретроспектива і сучасність : матеріали III Міжнародної наукової конференції УАКЛіП /

КНЛУ, м. Київ, 20–21 травня 2021 р. / відп. ред. О. П. Воробйова. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2021. 81 с.

31. Лінгвософія українських текстів XXI століття : колективна монографія / С. Я. Єрмоленко та ін. Київ, 2023. 516 с. ISBN (електронне видання). URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/Lingvosofiya-2023-.pdf>

32. Підмогильний В. Місто: Роман, оповідання. Київ : Молодь, 1989. 448 с.

33. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : монографія. Київ : Паливода А. В., 2010. 352 с.

34. Українка Леся. Твори : у 2-х т. Т. 1: Поетичні твори; Драматичні твори. Київ : Наукова думка, 1986.

35. Шевчук В. Дім на горі. Роман. Видання четверте. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 560 с.

#### **Information about the author:**

**Holikova Nataliia Serhiivna,**

Doctor of Philological Sciences, Professor,

Professor at the Department of Ukrainian Language

Oles Honchar Dnipro National University

72, Nauky Avenue, Dnipro, Ukraine